

Oponentský posudek na diplomovou práci

Bc. Pavlína Kroupová

Narativy křížových výprav v českých středoškolských učebnicích dějepisu 20. století

Pavlína Kroupová se v diplomové práci pokusila o analýzu českých (dílem i československých) učebnic dějepisu s důrazem na výklad křížových válek. Sondu do středoškolských učebnic 20. století metodologicky ukotvila v konceptech odvozených z teorií narativismu. Rád bych v úvodu oponentského posudku zdůraznil, že v rámci vymezeného korpusu pramenů a badatelských otázek přináší práce Pavlíny Kroupové solidní výstupy. Jedná se o důkladnou a detailní analýzu, která má slušnou kompoziční i stylistickou úroveň, je argumentačně soudržná a odpovídá standardům kladeným na diplomovou práci.

Analýza učebnic dějepisu nepředstavuje v českém prostředí zcela nové téma, jak dokládají kupříkladu diplomové práce vedené Václavem Ulvrem na Katedře historie TU v Liberci (např. Jana Šulcová 2006, Pavla Plíšková 2007), které jsou volně dostupné na internetu (autorka je nereflektuje). Badatelský záměr Pavlíny Kroupové ovšem nabízí perspektivu, která se nově zaměřuje na narativní strukturu učebnic.

V obecné rovině považuji aplikaci narativistických konceptů a pojmů na učebnice dějepisu za velmi podnětné a přínosné téma. Výstupy zajímavého bádání Pavlíny Kroupové však poněkud omezuje, že k metodologickým inspiracím přistoupila takřikajíc v „evangelizačním“ duchu. Až příliš zdůraznila kritický postoj narativismu vůči současné historiografické praxi, čímž upozadila celou řadu témat a problémů, jež s naratologickým pohledem na dějepisný text mohou souviset. Tento přístup se výrazně odrazil ve vstupním vymezení badatelského záměru: „V této diplomové práci bych ráda ukázala, že přes veškerou odbornou erudici autorů i jejich dobré úmysly to s jediným „pravdivým“ nebo „věrným“ podáním minulé reality – a to nejen v učebnicích dějepisu, ale při jakémkoli psaní o realitě – není vůbec tak jednoduché, jak by se na první pohled mohlo zdát.“ (s. 1) Taková formulace vyvolává představu, že si ani současní autoři učebnic nejsou vědomi konstruovanosti dějepisných textů. S tímto předpokladem se dnes můžeme jen stěží ztotožnit. I v českém prostředí se psaní dějepisných učebnic vyvíjí směrem k pedagogickému konstruktivismu, zejména v návaznosti na zahraniční inspirace (viz některé svazky učebnic Fraus pro ZŠ). Navíc se domnívám, že obdobné závěry není nutné potvrzovat poměrně rozsáhlou analýzou učebnic, neboť jsou v teorii historiografie obecně přijímány. Zaujetí pro toto poselství - autorka poukazuje „na konstruovanost dějepisných textů a na limity objektivit jejich sdělení“ (opět s. 1) - brání Pavlíně Kroupové v tom, aby šířeji promyslela interpretační potenciál pramenů, které přitom tak pečlivě analyzuje. Práci by v tomto ohledu velmi prospělo, kdyby diplomantka věnovala větší pozornost kupříkladu modelovému čtení (U. Eco, W. Iser), které je v učebnicích zdůrazněno více než v jiných dějepisných textech a je velmi důležité pro vzdělávací funkci učebnic. Mohla kupříkladu při analýze věnovat pozornost i tomu, jak jsou v návaznosti na výkladový text formulovány otázky, které se v učebnicích k problematice křížových výprav vztahovaly. Obdobně lze pracovat s obrazovou přílohou či typografií. Práci by výrazně obohatilo, kdyby se autorka pokusila alespoň naznačit, jak by měl dějepisný text po „narativistické kritice“ vypadat. S obdobnou intencí by analýza a interpretace učebnic byly daleko produktivnější.

V této souvislosti vyvstává otázka, proč se autorka omezila na české učebnice. Škodolibý čtenář by mohl říci, že z toho důvodu, aby jí americké, britské, francouzské či německé texty nenarušily hlavní cíl: odhalení textem nepřiznané konstruovanosti. Sám to tak jednoznačně nevidím a nepodsouval bych diplomantce tento záměr. I fragmentární a nesystematická komparace by ovšem práci prospěla, přinejmenším by zahraniční učebnice donutily autorku reflektovat otevřeně konstruktivistické psaní (význam minulosti se utváří v dialogu učebnice s modelovým čtenářem). Jelikož si Pavlína Kroupová pro analýzu zvolila nadnárodní téma křížových výprav, byla by taková komparace funkční.

Hned na několika stránkách úvodních metodologických kapitol (s. 6-10) věnuje studentka poměrně velký prostor popisu pojmů, které formuloval H. White v knize *Metahistory*. Naznačuje přitom, že bude při práci s prameny věnovat pozornost zápletce a že se pokusí Whiteova topologická schémata využít při interpretaci učebnic. Především, že křížové výpravy nemusí být vyprávěny jen jako tragédie. V analytické části práce však autorka toto pojmosloví neužívá. Není mi jasné, proč se o aplikaci nepokusila, zvláště když měla „vhodný“ materiál. Narativistická inspirace se tak zastavila na povrchu problému. Autorka opět zdůrazňuje kritickou perspektivu: „V případě, že srovnáním narativů v jednotlivých učebnicích ukážeme, nakolik jsou učebnice konstruované, nabouráváme autoritativní pozici učebnic jakožto jediného správného zdroje informací o tom, „jak to bylo.““ (s. 10) Škoda, že Pavlína Kroupová nepřekročila hranice kritiky a nepokusila se s pomocí topologických schémat navrhnout, jak by vyprávění o křížových výpravách mohlo ideálně typicky vypadat.

Pavlína Kroupová se inspirovala jen některými z autorů, kteří se problematikou psaní historie zabývali (R. Barthes, P. Veyne a H. White), a jiné neméně významné pomínula (F. Ankersmit, M. de Certeau, P. Ricoeur), ačkoliv jsou jejich klíčové texty povětšinou přeloženy do češtiny. Právě tyto práce mohly analýzu učebnic podnětně inspirovat a posunout (kupříkladu Ricoeurův pojem „kvazipostavy“). Zvláště v situaci, kdy si autorka v úvodu vytýčila jako souběžný badatelský cíl problematiku utváření národní identity v učebnicích dějepisu (oddíl 2.2). V tomto jistě zajímavém tématu by Pavlíně Kroupové výrazně pomohla práce slovenského historika a politologa Andreje Findora (*Začiatky národných dejín, Bratislava 2011*), která se obdobně věnuje analýze a interpretaci učebnic dějepisu. Autorka s touto prací bohužel nepracuje. Findor ve své práci zajímavě rozpracoval právě problematiku utváření národních identit. Konceptuální rámec je přenosný. Předpokládám, že by jej autorka dokázala produktivně využít. U Pavlíně Kroupové zůstal tento problém spíše na úrovni deklarovaného záměru, v analytické části práce se totiž výrazněji neobjevuje.

Přes kritické poznámky považuji práci Pavlíně Kroupové za zdařilou. Cením si odvahy, s níž se pustila do originálního tématu, které vyžaduje mezioborové přesahy (teorie historiografie, didaktika dějepisu, literární věda). Dobře si vymezila korpus pramenů. V analytických pasážích prokázala cit pro detail. Z pramenného materiálu vytěžila množství zajímavých postřehů, které dokázala interpretačně vytěžit (např. „ztráta aktéra“). Mé poznámky směřují zejména ke konceptuálnímu rámci, v němž ovšem autorka odvedla poctivou analytickou práci. Poznámky výše nabízím jako podněty k diskuzi při obhajobě práce a též jako inspirace pro navazující bádání.

Práci doporučuji k obhajobě.

V Písku 23. 8. 2014

Kamil Činátl, Ph.D. Ústav českých dějin FFUK

